

Životinje kao heraldički elementi u grbovima plemstva u Slavoniji od 1700.-1918. godine

Vesna Vučevac Bajt - Gordana Gregurić Gračner

Katedra za povijest veterinarstva, Zavod za društvene znanosti u veterinarstvu,
Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

U mnogim grbovima plemićkih obitelji u Slavoniji nalazimo prikazane životinje ili njihove dijelove kao sastavni dio grbova. Ovim istraživanjima obuhvatili smo grbove plemićkih obitelji Virovitičke županije, Požeške županije i Srijemske županije. Neke od prikazanih životinja imaju u Slavoniji prirodno stanište (napose se to odnosi na ptice) pa je to razlog njihovoj čestoj zastupljenosti unutar grbova. Međutim, većina prikazanih životinja na grbovima ima religiozno mitsko obilježje.

U Hrvatskoj se prvi grbovi javljaju početkom 13. stoljeća i sastoje se samo od štita, a u drugoj polovici 13. stoljeća nad štit se postavlja kaciga s nakitom iz koje viri kratki plašt. Tako grb dobiva osnovne elemente: štit, kacigu s nakitom i plašt. Ostali su dijelovi grba "točenice", znakovi čina i dostojanstva, čuvari grba, zastori, redovi, gesla i bojni povici, te zastave. Životinje ili njihovi dijelovi najčešće su prikazani u štitu, međutim, vrlo često izviru iz krune nad kacigom ili su prikazani kao držači grba. Boje koje se koriste u heraldici jesu crvena, plava, zelena, crna, zlatna, žuta (zlatna), bijela (srebrna) (B. Zmajić, 1996.).

Životinje su prikazane uglavnom u jednoj boji, a zastupljene su sve navedene boje, osim plave (plave su jedino noge zmaja prikazanog u grbu obitelji Nikšić). Međutim, pri korištenju boja u prikazu životinjskih likova postoje i iznimke, kao pri prikazu kune u grbu Slavonije iz godine 1469., gdje je kuna smeđe boje s bijelim trbuhom.

U razdoblju od 12. do 14. stoljeća prvo uzimaju plemići, a zatim i gradovi, općine, korporacije, pa i obični građani različite simbole za svoj grb. Jačanjem vladarske moći u 13. st. podjela grbova postaje postupno isključivo pravo vladara pa je ono ozakonjeno posebnom poveljom koja se zove grbovnica. Njome vladar uz plemstvo dodjeljuje i grb koji je u takvoj povelji opisan i oslikan. Grb okružen ornamentikom često se nalazi na naslovnoj ili na srednjoj stranici povelje. Taj oblik grbovnice ostaje u nas nepromijenjen od kraja 17. stoljeća do raspada Austro-Ugarske Monarhije (1918.) (B. Zmajić, 1996). Da bi se spriječila zloupotreba grbova, u Hrvatskoj je u 16. stoljeću uvedena praksa da svaki grb što ga je udijelio kralj potvrdi Hrvatski sabor. Zadaća ovog istraživanja bila je provesti analizu grbova Slavonije od godine 1700.-1918., te prikazati životinje kao heraldičke elemente, i to kao naravne likove (četveronožne životinje, ptice, gmazovi, mekušci i kukci), i mitološka bića (orolav, dvoglavni orao, zmaj i jednorog).

Četveronožne životinje

Lav

Najčešće prikazivana četveronožna životinja jest lav. Ako je prikazan u uspravnom položaju, s licem prema gledatelju, u heraldici se naziva leopardom, iako s likom zoološkog leoparda nema ništa. Npr. srebrnog leoparda nalazimo prikazanog u štitu i nakitu grba obitelji Zamobori u Požeškoj županiji. Iako lav kao heraldički element najčešće nalazi mjesto u štitovima i nakitu, vrlo je često prikazan i kao držač grba.

U Virovitičkoj županiji lav je prikazan u grbovima obitelji Adamović, Čepinski, Belošević, Biričić, Blažeković ili Klaić, Bošnjak ili Bošnjaković, Bujanović, Čavrak, Černojević, Demelić, Guđić, Jurjević, Kuković, Novaković, Pejačević, Špišić od Japre.

U Požeškoj županiji lav je zastupljen u grbovima obitelji Ambrozović, Festetić, Janković od Daruvara, Janković ili Doktorović, Kraljević, Magiary, Nikšić, Poparić, Pracaić, Saračević, Suvčić, Svetić, Takač, Zengeval.

U Srijemskoj županiji grbovi obitelji Balog, Boričević, Brodanović, Ebner, Eltz, Fratričević, Jančo, Kovač, Mihajljević, Mirosavljević, Odeskalki, Trogulić, Samfir, Stanislavljević, Stojčević također prikazuju lava.

Najčešća je boja lava zlatna, iako ga možemo naći i kao srebrnog, crveno-zlatnog (Čavrak), crvenog (Poparić, Saračević, Odeskalki u starom kneževskom grbu).

Katkad se lav prikazuje i kao dvorep (Biričić, Pejačević - barunski grb iz 1772. god., Odeskalki - osnovni grb), okrunjen (Pejačević - grofovski grb iz 1772. god., Špišić od Japre), a dva zlatna okrunjena lava kao držači grba prikazana su u grbu obitelji Eltz.

Lav je uglavnom prikazan kako korača na stražnjim nogama, a prednje su noge uzdignute. Često u prednjoj desnoj šapi drži krivošiju, mač ili buzdovan. Krivošija je tipičan hrvatski odn. slavonski heraldički lik. Dosta se često javlja u mađarskoj heraldici, koja je znatno utjecala na slavonsku heraldiku prije turske okupacije. Poslije oslobođenja od Turaka znatniji je utjecaj srednjoeuropske heraldike (Atlagić). Lava se prikazuje i kako drži palicu (Samfir), koplje (Ostojić, Mihajljević), pero (Fratričević - u štitu), savijenu sablju (Fratričević - u nakitu), zlatnu potkovu u spuštenoj ljevici (Kovač), ružu s listovima (Boričević), zlatno sunce (Kraljević), i strijele (Novaković, Blažeković ili Klaić). Proboden kroz prsa mačem prikazan je lav u grofovskom i plemićkom grbu obitelji Mihajljević. Na grbu obitelji Prazaić zlatni lav u desnici drži krivošiju, a u ljevici zlatni prsten. Ponegdje lav drži zastavu (Zengeval, Poparić, Takač). U grbu obitelji Špišić od Japre nalazimo prikaz borbe okrunjenog zlatnog lava i zmaja koji suklja vatru, kao borbu dobra i zla.

Tako čest prikaz lava u grbovima plemićkih obitelji Slavonije možemo vjerojatno zahvaliti značenju koje lav ima kao jedna od najčešćih alegorijskih figura koja svojom pojavom podsjeća na autoritet, snagu i moć.

Općenito lav je znamen snage, veličanstva, srčanosti i hrabrosti. Prema srednjovjekovnom vjerovanju lav spava otvorenih očiju pa je zbog toga postao i simbolom budnosti (Badurina, A. i sur., 1979.).

Grif, Grifon, Oroglav

Prikaz grifona ili orolava nalazimo u grbovima obitelji Knežević, Pisačić, Kavedžija, Anastazijević, Baić (u plemićkom i barunskom grbu), Butković, Eltz, Madaras, Simeonović. Najčešće se lik orolava pojavljuje u nakitu, ali možemo ga naći i u štitu (Baić, Butković, Eltz, Madaras) ili kao držača grba (Baić - barunski grb).

Sam lik grifona došao je u grbove slavonskog plemstva pod utjecajem srednjovjekovne heraldike, a predstavlja mitsku životinju s orlovskim kljunom i krilima, a lavljim tijelom. Evocira i dvostruko božansko svojstvo snage i mudrosti. Usporedi li se simbolika orla sa simbolikom lava, može se reći da grifon povezuje zemaljsku snagu lava s nebeskom energijom orla (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Vuk

Iako se vuk kao heraldički element uglavnom javlja u grbovima uskočkih obitelji (Atlagić, 1982.) u Srijemskoj županiji grb obitelji Delivuk prikazuje vuka srebrne boje koji se nalazi u štitu, u prednjoj desnoj šapi drži krvlju poprskanu krivošiju, a u lijevoj odrubljenu tursku glavu. Očita je zasluga obitelji Delivuk u borbi protiv Turaka, međutim, može se pretpostaviti da je ipak glavni motiv upotrebe vuka kao heraldičkog elementa upravo prezime Delivuk, kao što je i prikaz lava koji u ljevici drži potkovu heraldički element u grbu obitelji Kovač.

Konj

Lik bijeloga/srebrnoga konja na kojem jašu junaci vrlo se često pojavljuje kao heraldički lik u štitovima i nakitu grbova slavonskog plemstva u razmatranom razdoblju. Neki grbovi prikazuju konja koji nosi jahača (Bujanović, Černojević, Mandić, Marković, Ilić od Zorlesnika, Mihajljević, Miković). Konj, međutim, može biti prikazan i bez jahača, kao npr. srebrni konj koji se propinje (Andreović - u štitu) ili srebrni konj u skoku, kojemu uzde drži ruka koja viri iz lijevog krajnjeg ruba štita (Kuković). Prikazani konji mogu biti i crne (Mihalović), smeđe (Demelić) ili žućkaste boje (Adudić). Kao što vlada konjem, tako jahač svladava protivničke snage. Bijeli konj, samo blistave bjeline, simbol je uzvišenosti (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Jelen

Jelen dominira na štitu grba Srijemske županije iz godine 1747. Prikazani jelen leži podvitih nogu, glavu drži uspravno, a oko vrata ima široku žutu ogrlicu. Zlatni jelen koji skače prikazan je na grbu jedne plemićke obitelji u Srijemskoj županiji (Bubanović). U Požeškoj županiji jelen se pojavljuje u štitu obiteljskog grba obitelji Erdödy. Jelen se pojavljuje i na štitu grofovskog grba navedene obitelji. Prikazani jeleni izviru iznad zlatnog kotača.

Jelen se zbog razgranatog rogovlja koje se povremeno i obnavlja često uspoređuje sa stablom života. Simbolizira i plodnost, ritmove rasta i ponovnog rođenja. Jelen je arhaična slika cikličkog obnavljanja. Tijesno povezivanje neke vrste jelena i bora (kao npr. na grbu Srijemske županije gdje jelen upravo leži pored bora) možda je tek obična šumska slika, ali moguće je da negdje dublje sadrži i simboliku koja jelena ne dovodi samo u vezu s istokom i zorom, nego i s počecima života pri stvaranju svijeta (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987). Stoga ne čudi, da je jelen prikazan iznad zlatnog kotača jer se kotač odnosi na svijet postajanja i neprestanog stvaranja, tj. na moguće i prolazno. Simbolizira cikluse počinjanja i obnavljanja (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Jarac

Jarci crne boje koji se propinju uz zelenu jelu, okrenuti jedan prema drugome nalaze se prikazani u grbu obitelji Biričić iz Virovitičke županije.

Iako u većini kultura jarac ne simbolizira ništa pozitivno, nego se spominje isključivo u negativnom kontekstu (prema nekim tumačenjima npr. jarac predstavlja pokušaj spajanja životinje i biljke - sjeme izbacuje na panj uz koji se propinje ili pak poput svinje i još nekih životinja predstavlja prenadraženost i izopačenje spolnog nagona), u zemljama mediteranskog

kruga vjerovalo se da jareća krv, osim žrtvenih vrlina ima i izuzetno svojstvo da kali željezo (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Jednorog

Jednoroga nalazimo u grbovima obitelji Jurković, Koić, Brnjaković. Srednjovjekovni jednorog simbol je moći koju u prvom redu izražava rog, ali je i simbol raskoši i čistoće.

Zmaj

Nalazimo ga prikazanog u grbu obitelji Nikšić (četverbojni zmaj: plave noge, crveno tijelo, zlatni rep, srebrna krila) i u grbu obitelji Špišić od Japre.

Ptice

Orao

Najčešće prikazana ptica u grbovima jest orao, kao pandam liku lava. Uglavnom je crne boje, no ponegdje je zlatan (Anastazijević, Rakitićević, Erdödy - grofovski grb), srebrni (nakit u Avakumovićevim barunskom grbu), crveni orao raširenih krila (Roguljić) ili crveno-crni dvoglavni orao raširenih krila (Kiš). Dvoglave orlove nalazimo u grbovima obitelji Anastazijević, Černojević i Odeskalki - stari kneževski grb. Većinom su orlovi prikazani raširenih krila, no grb obitelji Pejačević prikazuje crnog orla zatvorenih krila koji u kljunu drži srebrni patrijarški krst, u desnoj pandži mač, a u lijevoj zlatnu jabuku. Opis se odnosi na barunski grb iz 1760. god. i štit grofovskoga grba iz 1772. god.

Često je orao okrunjen (Erdödy - grofovski grb, Knežević - u nakitu grba, Pejčić i Odeskalki - u štitu manjeg kneževskog grba). Rimskonjemački carski orao sa carskom krunom prikazan je u grbu u obitelji Prandau. Orao je ponegdje prikazan kako se sprema na polijetanje (Sećujac), naoružan (Adudić), kao zlatni dvoglavni orao koji u desnici drži križ, a u lijevoj zlatnu čašu (Anastazijević), kao crni orao koji u desnoj pandži drži patrijarški krst (Ljipljanić) ili buzdovan (Pejčić). Crni orao raširenih krila u desnoj pandži drži zlatni mač, a u lijevoj troliksu grančicu (Avakumović), okrunjeni crni orao u pandžama drži zlatni vijenac (Simeonović) ili stremi prema zlatnom suncu (Fratrčićević).

Orlovi (jastrebovi, Aquilidae, Accipitridae) pripadaju u porodicu grabežljivih ptica iz podreda prave sokolovke (Falcones Aëtomorphae). Rasprostranjeni su po cijelom svijetu. Oštro su, svinutog kljuna, snažnih nogu s čvrstim pandžama za hvatanje plijena. Izvrсни su letači, a hrane se različitim kralježnjacima i drugim manjim životinjama. U našim krajevima obitavaju: suri orao (Velebit, Biokovo), orao krstaš (Dalmacija), orao kliktaš i orao klokotaš, koji su rasprostranjeni od srednje Europe do centralne Azije, a žive u nizinskim šumama uz vodu gdje se hrane žabama, gušterima i miševima (Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb 1961. Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, str. 577.).

Orao je, u heraldici, najvažnija životinja iz reda ptica. Jednoglavi orao javlja se na pečatima već krajem 12. stoljeća, a uskoro nakon toga postaje glavni simbol njemačkih careva i Njemačkog Carstva. Brojni su grbovi, osobito obiteljski, koji prikazuju orla.

Orao je vladarska ptica, nebeski ekvivalent lavu na zemlji. Katkada je na vrhu stupova, obeliska i osi svijeta; simbolizira najvišu silu, vrhovnu vlast, genija, junaštvo i svako transcenden-

talno stanje. Općenito, orao je simbol društvenog i duhovnog uspeća, veze s nebom, koja mu daje iznimnu moć i održava ga u visinama (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Općenito valja orla smatrati simbolom uskršnuća. To se temelji na drevnom vjerovanju da orao, za razliku od ostalih ptica, povremeno obnavlja svoje perje i svoju mladost time što najprije leti prema suncu, a potom naglo zaroni u vodu. Postojalo je uvjerenje da orao ima sposobnost uzlijetanja uvis sve dok se ne izgubi iz vida te da pri tome može izravno gledati u žarko podnevno sunce. Stoga se smatra simbolom Krista. U širem pak smislu on označuje pravednike, ili čak zamjenjuje pojedine kreposti kao srčanost, vjeru, sabrano razmišljanje. Rjeđe je prikazan kao ptica grabljivica kad predstavlja demona koji otima duše ili pak grijehe oholosti i zemaljskog vlastohleplja. Orao uz to simbolizira i velikodušnost. Vjerovalo se, naime, da orao, ma kako bio gladan, uvijek prepušta polovinu svoga plijena drugim pticama (Badurina, A. i sur., 1987).

Dvoglavog orla nalazimo u grbu obitelji Anastazijević, Černojević, Eltz, Kiš. Dvoglavi orao smatra se simbolom hetitskog podrijetla koji su u srednjem vijeku preuzeli Turci Seldžuci, a od njih u vrijeme križarskih vojni Europljani, pa je tako stigao do austrijskog i ruskog carskog grba. Godine 1401.-1806. crni dvoglavi orao (na zlatnom polju) grb je Svetog Rimskog Carstva njemačke narodnosti (Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb 1961, str 566.). Podvostručenje glave ne izražava toliko dvojnost ili višestrukost dijelova carstva koliko jača simbolizam orla; to je vlast više nego kraljevska, uistinu carski suverenitet, kralj kraljeva. I životinje naslonjene jedne na druge leđima ili postavljene sučelice, koje su toliko česte u umjetničkim djelima donose simboličke vrijednosti do njihova vrhunca (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Krila

Na grbovima vrlo često nalazimo prikazana krila (Gudić, Gvozdanić, Adudić, Ambrozović, Erdödy, Pejčić, Stržić, Suvić, Svetić, Takač, Zengeval, Andreović, Bubanović, Eltz, Ilić od Zorlesnika, Jelenčić).

U kršćanskoj predaji krila označuju zračno, lagano kretanje i simboliziraju duh, pneumu. Imati krila znači napustiti zemaljsko i pristupiti nebeskom (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Ždral

Ždrala najčešće prikazuju kako u podignutoj desnici (Festetić, Janković od Daruvara - u obiteljskom grbu i u grofovskom grbu iz 1857. godine, Molnar, Zengeval) ili u ljevici (Svetić) drži kamenu kuglu.

Ždral koji drži kamenu kuglu znak je pažnje (Atlagić, 1982). Ždral je simbol budnosti, odanosti, dobra života i dobrih djela i pravoga reda u monaškom životu. Sva ta povoljna svojstva izvode se iz legendarnih navika i postupaka te ptice. Pučko je vjerovanje da se svake noći ždralovi poredaju u krug oko svog kralja. Neki su ždralovi određeni da čuvaju stražu, te moraju pod svaku cijenu ostati budni. Da bi to postigli, svaki stražar stane na jednu nogu, a drugu podigne uvis. U podignutoj nozi drži kamen. Ako bi zaspao, kamen bi pao na drugu nogu i probudio stražare (Badurina, A. i sur., 1979).

Godine 1765. Antun Janković (u svome grbu ima prikazanog ždrala koji se na mađarskom zove "dar") posjednik imanja Podborje, Sirač, Pakrac i Čepreg u Ugarskoj osim nasljednog plemstva dobija i pridjev "de Daruvar", a Podborje mijenja svoj slavenski naziv u Daruvar-Ždralov grad (Jeremić, 1935.).

Ždralovi (Gruidae) pripadaju u red ptica iz redne skupine ždralovki (Gruiformes), dugačka tijela, produljena tanka vrata, malene glave i dugih nogu. Kljun je velik i ravan. Mužjaci su ve-

ći od ženki. Ždralovi su rasprostranjeni po cijeloj Zemlji. U našim je krajevima samo u prolazu sivi ždral (Grus grus) na putu iz sjeverne Europe i Sibira. Inače živi uz močvare i velike bare (Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1964; Izdanje i naklada JLZ; str 774.).

Još jednu pticu močvaricu nalazimo kao heraldički element u grbovima. To je bijela čaplja ili sveždir (žabogut). Prikazana je u izvorno povijesnom grbu grada Broda. Čaplja stoji u močvarnom tlu i gleda u pet šestokrakih zlatnih zvijezda koji je zaštićuju svojim jakim sjajem pod kojim potamnjuje srebrni stari mjesec - turski grb - uzmićući natraške. Pozadina je daleka i ovijena u plavom nebu. Noge i kljun crveni su. Ptica močvarica predstavlja Brođane kao doseljenike koji su se postavili protiv Turaka, čiji je grb zlatni mladač. Taj mladač potamnjuje i ovdje je obojen srebrno dok je pet prikazanih zvijezda zlatno. Tih pet zvijezda označuje brodske bastione izgrađene na močvarnom tlu, gdje štite bijelu čaplju ili žaboguta koji sve proždire i pobjeđuje. Da se tu radi o žabogutu dokazuje i to što su Turci i Bošnjaci slavonske graničare dugo nazivali žabarima ili žabogucima. Brod je nakon razvojačenja Vojne granice 1881. godine inkorporiran u Požešku županiju (Sršan, S., 2000.).

Sve navedene plemićke obitelji koje u grbu imaju ždrala također pripadaju području Požeške županije.

Pelikan (Nesit)

Pelikan ili nesit je prikazan u grbu obitelji Gvozdanović, Pisčić, Vinković, Pohr. Iz ranjenih grudi pelikan krvlju hrani mlade ili je prikazan ranjenih grudi, ali bez mladih (Pisačić). Prema mišljenju Zmajića pelikan, kao heraldički lik, vrlo je čest u grbovima svećenika.

Pod pogrešnom pretpostavkom da mlade hrani svojim mesom i svojom krvi, pelikan se nekada smatrao simbolom očinske ljubavi. Stoga je on u kršćanskoj ikonografiji simbol Krista, ali i za to postoji dublji razlog. Pelikan živi uz vode, pa je i simbol vlažne prirode, koja, prema staroj fizici, iščezne pod djelovanjem sunčeve topline i ponovno se rađa; stoga je postao likom Kristove žrtve i njegova uskrsnuća, te uskrsnuća Lazarova. Kršćanski simbolizam temelji se i na rani na srcu iz koje kaplje krv i voda, napici života (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987.). Prema legendi, nesit (pelikan) koji među svim živim stvorovima očituje najveću ljubav prema svome potomstvu - probija svoje grudi da bi nahranio svoje mlade vlastitom krvlju. Na temelju te legenede nesit je postao simbolom Kristove žrtve na križu koju je primio iz ljubavi prema ljudskome rodu. U tom je smislu pelikan i slika euharistijskog sakramenta.

Za razliku od čaplje i ždrala, pelikan je ptica stanarica i naša je najveća ptica. Ružičasti pelikan (*Pelecanus onocrotalus*) obitava u Podunavlju. Raspon mu je krila 3 m. Živi u velikim jatima uz mora ili slatke vode.

Golub

Golub se prikazuje u grbu obitelji Baranja, Dolovec, Kugler, Molnar, a srebrna golubica raširenih krila, koja u kljunu drži grančicu uljike, heraldički je lik u štitu obiteljskoga grba obitelji Frank. U ranoj kršćanskoj umjetnosti golubica je simbol čistoće i mira. U izvještaju o popotu, pošto ju je Noa pustio iz korablje, golubica je donijela maslinovu grančicu i time najavila da su se vode povukle i da se Bog izmirio s ljudima (Badurina, A. i sur., 1979.). Golub je rasprostranjen posvuda, osim u polarnim krajevima.

Osim navedenih životinja katkad se kao heraldički lik pojavljuju tek dijelovi životinjskoga tijela, kao npr. perje. Čest je prikaz nojeva perja, npr. crvena nojeva pera (Benko, Mihalović, Prandau), grm nojevih pera obloženih zlatnim škorpionom (Jurišić), četiri pera koja rastu iz zlatne krune, i to dva zlatna i dva srebrna pera (Vrkljan), dva crvena i jedno zlatno nojevo pero (Milutinović). Orlovo pero prikazano je u grbu obitelji Marković, a pet paunovih ogledala u grbu obitelji Fratričević.

Još u Egiptu nojevo je pero bilo simbol pravde, ravnopravnosti i istine. Podrijetlo tog značenja Egipćani su vidjeli u činjenici da je nojevo perje jednake dužine. Nojevo se pero dizalo na glavi Maat, božice pravde i istine, koja je nadgledala vaganje duša; ono je i jezičac na vagi suda. Kao i božica čiji je amblem, nojevo pero znači sveopći red utemeljen na pravdi (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987). Pero je, također, i simbol moći. Kruna od perja kojom se urešuju kraljevi i kneževi, podsjeća na vijenac sunčevih zraka, na aureolu što je nose izabrani. Pero je simbol pravde, osobito u Egipćana, stoga što i najmanja težina na pliticama vage dostaje da se poremeti ravnojese pravde. Ponekim tumačenjima pero je i simbol žrtve jer na svim su se zemljopisnim širinama kokoši i pilići žrtvovali bogovima, a pera su, sama, ostajala raspoređena oko žrtvenika. Ona su potvrđivala da je obred uistinu obavljen (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987). "Stotinu očiju" na paunovu repu gdjekad označava crkvu "svevidjelicu" (Badurina, A. i sur., 1979.).

Gavran

Nekoliko je prizora kojima se prikazuje gavran u grbovima. Npr. u kljunu drži zlatan prsten s kolajnom i sprema se na uzlet (Knežević), crni gavran gleda unatrag (Jurišić), crni gavran drži u kljunu zlatni prsten (Takač), crni gavran drži u kljunu dvije palmine grančice (Stanisavljević). Palminim je grančicama mnoštvo pozdravljalo Krista kada je ulazio u Jeruzalem.

Slično kao simbolika jarca tako je i simbolika gavrana puna proturječja, međutim, svim tumačenjima simbolike gavrana zajedničko je da gavran predstavlja simbol samotničkog života, samoće svojevrijednog osamljivanja onoga tko je odlučio živjeti na višoj razini. Prsten (koji gavran drži u kljunu) u kršćanstvu simbolizira slobodno prihvaćenu vjernu privrženost kao što je gavran bio vjeran sv. pustinjačima Sv. Iliji proroku, Sv. Antunu Opatu, Sv. Pavlu Pustinjaču, jer im je svaki dan donosio po jedan kruh dok su živjeli u pustinji (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987).

Gavran je ptica stanarica rasprostranjena po čitavoj sjevernoj hemisferi. Crne je boje metaloplavkastog sjaja, dužine oko 66 cm. Hrani se kucicama, manjim pticama i sisavcima, osobito strvinom. (Eiciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1958, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, str.119.).

Ševa

Budući da ševa leti visoko i pjeva samo za uzlijetanja prema nebu, smatra se simbolom poniznosti i svećeništva (Badurina, A. i sur., 1979.). Nalazi se prikazana u grbu obitelji Maljevac kao ševa spremna za polijetanje.

Gmazovi

Zmije

Zmije su jedini gmazovi koji se pojavljuju u grbovima plemstva u Slavoniji. Zmiju prikazuje grb obitelji Knežević i grb obitelji Dobrinčić u Virovitičkoj županiji.

Kukci

Škorpion

Kao heraldički element škorpion je prikazan u grbu obitelji Jurišić. Prikazani škorpioni u vodoravnom su položaju. U tumačenju simbolike škorpiona ne možemo naći ništa pozitivno što bismo mogli povezati s pojavljivanjem škorpiona kao heraldičkog elementa. Predstavlja simbol zla, a zbog svog neočekivanog, izdajničkog uboda škorpion je postao simbolom Jude Iškariotskog. Kao simbol izdajništva škorpion se pojavljuje na zastavama i štitovima što ih nose vojnici koji sudjeluju u razapinjanju Krista (Badurina, A. i sur., 1979.).

Međutim, zanimljivo je tumačenje po kojem je škorpion osvjetnik Artemidin, djevice lovca. Orionu koji ju je pokušao silovati, Artemida je poslala škorpiona da ga ubode u petu, a za tu uslugu škorpion bi pretvoren u sazviježde. I Orion je pretvoren u sazviježde pa se kaže da Orion neprestance bježi od škorpiona (Chevalier, J., Gheerbrant, A., 1987.).

Stoga, može se pretpostaviti da je možda upravo ova legenda i osveta koju u njoj škorpion predstavlja bila jedini motiv upotrebe škorpiona kao heraldičkog elementa u grbu navedenih plemića.

Pčele

U grbu obitelji Ilić od Zorlesnika prikazana je košnica okružena pčelama. Zbog svoje marljivosti pčela je postala simbolom djelovanja, radišnosti, rada i reda. Košnica je slika pobožne i složne zajednice. Kako, prema drevnoj legendi, pčela nikada ne spava, naknadno je ona postala slikom kršćanske budnosti i revnosti u stjecanju kreposti (Badurina, A. i sur., 1979.).

Mekušci

Jakobova školjka

U grbu obitelji Jelenčić nailazimo na prikaz školjke (Jakobova školjka). Školjka, a osobito navedena vrsta - Jakobova školjka ili "jakovska kapica"-u kršćanskoj umjetnosti redovito označava hodočašće. Ta vrsta školjke posebna je oznaka Sv. Jakova Starijeg. Nju su nosili i kao poseban znak i bezbrojni hodočasnici u svetištu Sv. Jakova u Composteli (Badurina, A. i sur., 1979.).

Zaključno razmatranje

Od svih navedenih životinja u grbovima slavonskog plemstva tijekom razmatranog razdoblja najčešće prikazivana životinja jest lav. Budući da lav staništem nije vezan uz Slavoniju, prikaz njegova lika usko se veže uz njegova atributivna svojstva kao što su autoritet, snaga, moć, veličanstvo, srčanost, hrabrost, budnost. Zbog svojih je svojstava najviše eksploatiran heraldički element.

U velikom se broju grbova pojavljuje lik orla kao pandam liku lava te najvažnija životinja iz reda ptica. Kao vladarska ptica simbolizira nebeski ekvivalent lavu na zemlji. Misli se da dvoglavi orao, također prikazan u nekoliko obiteljskih grbova, podvostručuje simbolizam orla i njegovo značenje.

Grifon, mitološko biće s orlovskim kljunom i krilima, a lavljim tijelom, koji je u grbove slavonskog plemstva došao pod utjecajem srednjoeuropske heraldike povezuje simbolizam lava s nebeskom energijom orla.

Vuk se kao heraldički element uglavnom pojavljuje u grbovima uskočkih obitelji. Može se pretpostaviti da je njegov prikaz u grbu obitelji Delivuk vezan uz borbu spomenute obitelji protiv Turaka, ali i uz prezime Delivuk. Kao simbol trijumfa i slave, ali i iznimno važan u gospodarstvu toga vremena, konj je pronašao mjesto i kao heraldički element u grbovima plemićkih obitelji.

Iako staništem vezan uz Slavoniju, te prikazan na štitu grba Srijemske županije iz godine 1747., jelen se kao heraldički element prikazuje samo u grbu dviju obitelji (Bubanović, Eltz).

Jarac, također vrlo česta domaća životinja, prikazan je samo u grbu obitelji Biričić iz Virovitičke županije.

Srednjovjekovni jednorog, mitološko biće prikazano u grbovima triju obitelji (Jurković, Koić, Brnjaković) tek je simbol moći, raskoši i čistoće.

Na temelju legendi te različitih pučkih vjerovanja o navikama i postupcima nekih životinja one postaju nosioci različitih pozitivnih osobina te kao takve vrlo čest heraldički element prikazan u grbovima. Napose su takve ptice. Ždral, čaplja, pelikan, golub, nesit, gavran i ševa primarno su u grbovima prikazivani zbog određenih duboko simboličkih karakteristika: ždral - budnost, pelikan - očinska ljubav, golub - čistoća i mir, gavran - vjerna privrženost, ševa - poniznost i svećeništvo.

Zanimljivo je da se u nekim grbovima prikazuju likovi životinja i mitoloških bića uz koje po svim tumačenjima bliskima zapadnom svjetonazoru ne možemo vezati pozitivne osobine. To je zmija u grbu obitelji Knežević i Dobričić, te njezina inačica zmaj u grbu obitelji Nikšić i Špišić od Japre.

Kao heraldički element, te simbol osvete, u grbu obitelji Jurišić prikazan je škorpion, a košnica okružena pčelama kao simbol radišnosti i reda prikazana je u grbu obitelji Ilić od Zorlesnika.

U svakom od navedenih grbova zrcale se i kroz simboliku heraldičkih elemenata očituju tadašnji gospodarski, društveni, politički, vjerski aspekti svakodnevnice. Utjecaj zapadnog kršćanstva na heraldiku hrvatskog podneblja velik je i u analizi grbova nezaobilazan. Mnoge opisane životinje svoje su mjesto u grbovima slavenskog plemstva tijekom razmatranog razdoblja našle ne stoga što im je prirodno stanište na području Slavonije, što bismo najprije i očekivali, nego stoga što njihovo značenje u kršćanstvu nadilazi sva regionalna ograničenja.

Literatura:

1. Atlagić, M. (1982.): Grbovi plemstva u Slavoniji 1700-1918. Čakovec.
2. Badurina, A. (1979.): Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb.
3. Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1987.): Rječnik simbola. Nakladni zavod Matice Hrvatske. Zagreb.
4. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1958. Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, str 119.
5. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1961. Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, str. 557.
6. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1964. Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, str. 774.
7. Jeremić, S. (1935.): Zdravstvene prilike u jugoslovenskim zemljama do kraja devetnaestog veka. Zagreb. Izdanje Škole narodnog zdravlja u Zagrebu, str. 63.
8. Sršan, S. (2000.): Povijesni grb Broda na Savi (Slavonskoga Broda). Iz: Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavanskom Brodu u povodu 750. Obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda. Slavonski Brod, str.199-212.
9. Zmajčić, B. (1996.): Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja. Zagreb. Golden marketing.

Animals as heraldic elements in the Coats of Arms of the aristocracy in Slavonia in the period 1700-1918

In many coats of arms of the aristocratic families in Slavonia we find the animals or their parts as parts of the coats of arms. By these researches we have covered the coats of arms of the aristocratic families in Virovitica County, Požega County and Sirmium County. Some of the displayed animals have their habitat in Slavonia (this refers especially to the birds), so this is the reason why they are displayed so often in the coats of arms. However, most of the animals shown on the coats of arms have religious and mythical characteristics. The most often displayed animal in the coats of arms of the Slavonic aristocracy in the mentioned period is the lion. Since the lion does not have its habitat in Slavonia, his appearance is linked to his attributive characteristics such as authority, strength, power, magnificence, courage, daring, attentiveness. It is exactly for these characteristics that the lion is the most frequently used heraldic element.

In a large number of coats of arms the image of eagle appears as a counterpart to the image of lion and as the most important bird. As a bird of the monarchs, it symbolizes the heavenly equivalent to the lion on earth. The general opinion is that the double-headed eagle, also used in some of the family coats of arms, doubles the symbolism of eagle and its meaning. A griffon, a mythological creature drawn with the beak and wings of an eagle and the body of a lion, which came to the coat of arms of the Slavonic nobility under the influence of the Middle European heraldry, links the symbolism of the lion with the heavenly energy of the eagle. The wolf as a heraldic element appears mostly in the coats of arms of the Uskok (the Uskok "pirates") families. It can be assumed that its appearance in the coat of arms of the Delivuk family is linked to the fight of that family against the Turks, but also to the family name Delivuk (vuk = wolf, transl. note). As a symbol of triumph and glory, but also as an important element in the economy of that period, the horse found its place as a heraldic element in the coat of arms of the aristocratic families. A deer, although linked to Slavonia with its habitat and displayed on the coat of arms of the Sirmium County from 1747, is contained in the coats of arms of only two families (Bubanović and Eltz). The goat, which is also a frequent domestic animal, is displayed only in the coat of arms of the Birčić family from Virovitica County. The medieval unicorn, a mythological creature displayed in the coats of arms of the three families (Jurković, Koić and Brnjaković) is a symbol of power, splendor and purity. On the basis of the legends and various folk beliefs on the habits and behavior of some of the animals, these animals became the holders of some positive characteristics and as such they are frequent heraldic elements displayed in the coats of arms. This is especially so with the birds. A crane, a heron, a pelican, a dove, a raven and a lark are displayed in the coats of arms primarily for very symbolic characteristics - crane - wakefulness; pelican - fatherly love; dove - purity; raven - faithful devotion; lark - humility and priesthood. The interesting fact is that some coats of arms contain also those animals which, in accordance with interpretations close to the philosophy of life of the Western Hemisphere, cannot be linked to the positive characteristics. These are: the snake in the coats of arms of Knežević and Dobričić families, and its variation - the dragon - in the coats of arms of the families Nikšić and (c)pišić of Japra. The coat of arms of the Jurišić family contains the scorpion as a heraldic element and a symbol of revenge, and the coat of arms of the family Ilić of Zorlesnik displays a beehive surrounded by bees as a symbol of industriousness and order.

The symbolism of the heraldic elements reflects in each of the mentioned coats of arms the economic, social, political, religious aspects of the life of that period of time. The influence of the Western Christianity on the Croatian heraldry is great and indispensable in the analysis of the coats of arms. Many of the described animals were displayed on the coats of arms of the Slavonian aristocracy of the mentioned period of time not because their habitat is in Slavonia, which could have been expected, but because their meaning in Christianity surpasses all the regional restrictions.